

УДК 347.4

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.91.1.53>

ЗАРАХУВАННЯ ЗУСТРІЧНИХ ВИМОГ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ – IURA MUTAT CURIA?

Логойда В.М.,
доктор філософії,
доцент кафедри адміністративного,
фінансового та інформаційного права
юридичного факультету,
ДВНЗ «Ужгородський Національний Університет»
ORCID: 0000-0003-1261-909X
e-mail: volodymyr.lohoyda@uzhnu.edu.ua

Логойда В.М. Зарахування зустрічних вимог у цивільному праві України – Iura mutata curia?

Стаття присвячена проблемі визначення цивільним законодавством та судовою практикою критеріїв допустимості зарахування зустрічних однорідних вимог. Зокрема дискутується обґрунтованість застосування такого критерію як безспірність вимоги, що підлягає зарахуванню, в умовах, коли діюче цивільне законодавство України, в т. ч. ст. 601 ЦК України, такої вимоги до можливості проведення зарахування не висуває.

Автор аналізує вітчизняні наукові дослідження по даній тематиці та актуальні правові позиції судів, особливо об'єднаної палати Касаційного господарського суду, які переважно схилиються до можливості зарахування лише тих вимог, які є безспірними, тоді як вимоги, що оспоруються, повинні для остаточного зарахування спочатку пройти перевірку в рамках відповідної судової справи. Разом з цим відзначається, що як представники науки, так і судді-практики розходяться у поглядах на способи захисту цивільних прав у даній ситуації – палітра варіантів різниться від визнання правовідношення припиненим за позовом боржника, до потреби визнання недійсним одностороннього правочину про зарахування зустрічних вимог чи розгляду питань правомірності проведеного зарахування в рамках справ про стягнення відповідної заборгованості за позовами особи, яка заперечує проведення зарахування.

В результаті, автор робить висновок про те, що критерій безспірності вимог, що підлягають зарахуванню, не повинен використовуватися принаймні до тих пір, поки відповідні положення не будуть прямо передбачені цивільним законодавством України. Водночас, вихід Верховним Судом за рамки заповнення правових прогалин (в т. ч. шляхом застосування аналогії закону чи права), зокрема при формулюванні критеріїв допустимості зарахування зустрічних вимог, означає недопустиме втручання судової влади в компетенцію законодавчого органу та ставить питання про наявність суттєвих порушень конвенційних прав особи на справедливий суд і на мирне користування майном, а також цілого ряду порушень норм національної Конституції щодо правових засад функціонування держави, поділу влади і захисту прав людини.

Ключові слова: зарахування вимог, зустрічна вимога, однорідність, гроші, безспірність, борг, зобов'язання, односторонній правочин.

Lohoyda V.M. Counter claims' set-off in Ukrainian civil law – Iura mutata curia?

The article addresses the issue of determining the criteria for the admissibility of set-off of counter-homogeneous claims under civil legislation and judicial practice. In particular, the validity of applying such a criterion as the indisputability of the claim subject to set-off is discussed under the conditions where the current civil legislation of Ukraine, including Article 601 of the Civil Code of Ukraine, does not impose such a requirement for the possibility of conducting mutual set-offs.

The author analyzes domestic scientific research on this topic and the current legal positions of the courts, especially the joint chamber of the Commercial Cassation Court, which are primarily inclined

towards the possibility of setting off only those claims that are indisputable. In contrast, disputed claims must first be verified within the framework of the relevant court case for final set-off. At the same time, it is noted that both representatives of science and practicing judges differ in their views on the methods of protecting civil rights in this situation - the palette of options varies from recognizing the legal relationship as terminated upon the debtor's claim, to the need to identify as invalid a unilateral transaction on the set-off of counterclaims or to consider the issues of the legality of the set-off carried out within the framework of cases on the collection of the relevant debt on the claims of the person who denies the set-off.

As a result, the author concludes that the criterion of the indisputability of claims subject to set-off should not be used, at least, until the relevant provisions are explicitly provided for in the civil legislation of Ukraine. At the same time, the Supreme Court's departure from the framework of filling legal gaps (including by applying an analogy of law), in particular when formulating the criteria for the admissibility of setting off counterclaims, means an unacceptable interference by the judiciary in the competence of the legislative body and raises the question of the existence of significant violations of the Convention rights of an individual to a fair trial and to the peaceful use of property, as well as several violations of the norms of the national Constitution regarding the legal principles of the functioning of the state, the separation of powers, and the protection of human rights.

Key words: set-off of claims, counterclaim, uniformity, money, indisputability, debt, obligation, unilateral transaction.

Постановка проблеми. Зарахування зустрічних вимог¹ є поширеною підставою припинення цивільних зобов'язань. Його популярність ґрунтується насамперед на можливості проведення взаємних квазі-розрахунків за заявою лише однієї із сторін зобов'язання (т. з. односторонній правочин), що усуває ризики тривалого невиконання зустрічного зобов'язання іншою стороною і звільняє зацікавлену у припиненні зобов'язання особу від потреби добиватися такого зустрічного виконання тривалими і дорогими юридичними процедурами.

Проте, сама можливість одностороннього звільнення особою самої себе від обов'язку перед контрагентом, по суті виходу з правовідношення в односторонньому порядку, часто викликає гострі суперечки, розв'язувати які доводиться судам. При цьому особливість обставин тієї чи іншої справи та багатогранність життя, унікальні випадки якого іноді складно розглядати через призму стандартних правових рішень, подекуди створюють спокусу для судових органів, особливо для найвищої судової інстанції країни, рішення якої є остаточними, зайти занадто далеко у формулюванні власного розуміння закону і справедливості. Справді, коли правовим позиціям Верховного Суду процесуальне законодавство надало по суті значення судового прецеденту, коли суд має широку дискрецію у формулюванні конкретних проявів принципу верховенства права в тій чи іншій справі, а можлива відповідальність за неправильне застосування закону судом вважається недопустимим наступом на незалежність суду² і тому заблокована, дуже важко чимось стримати бажання суддів не лише заповнити рішенням суду наявні прогалини у правовому регулюванні, але і піти значно далі – «підкоригувати» нормативно-правову базу під власні політико-правові погляди служителів Феміди.

У Давньому Римі був вислів «*Iura novit curia*»³, який використовувався тоді і застосовується так само у наші дні для рекомендації сторонам судового процесу більше зосереджуватися на інформуванні суду про фактичні обставини справи⁴, а не займати час і увагу судді розлогим цитуванням нормативно-правових актів⁵ – мовляв, розповідайте, що сталося, а суд сам знайде і застосує необхідну норму права. Натомість, достатньо вільне поведіння української Феміди з волею законодавця, зокрема через механізм активного створення і обов'язковості сформульованих касаційною інстанцією правових позицій при розгляді тих чи інших справ, так звана концепція «живого» чи «гнучкого» права, у ряді випадків вже призводить до того, що давній принцип «*Iura novit curia*» перетворився на сучасний принцип «*Iura mutat curia*»⁶.

¹ Аналогом цього юридичного терміну в середовищі фахівців з фінансів, бухгалтерії і аудиту є термін «взаємозалік» (прим. авт.).

² Що, звичайно, правильно, оскільки суд не повинен боятися висловлювати свою правову позицію (прим. авт.).

³ Суд знає закони (лат.).

⁴ Т. з. «фактичні підстави позову» (прим. авт.).

⁵ Т. з. «нормативні підстави позову» (прим. авт.).

⁶ Суд змінює закони (лат.).

Допустимість глибини такого втручання Верховного Суду в компетенцію законодавчої влади і, відтак, позитивний чи негативний його вплив на реалізацію фізичними та юридичними особами своїх цивільних прав, очевидно заслуговує на окрему фахову дискусію. В рамках же даної статті автор хотів би привернути увагу лише до одного з таких випадків – до формулювання Верховним Судом додаткового, прямо не передбаченого законом¹, критерію допустимості припинення цивільного зобов'язання шляхом зарахування зустрічних вимог – безспірності боргу.

Метою даної статті, таким чином, є аналіз допустимості використання такого критерію, як «безспірність» для можливості проведення зарахування зустрічних вимог відповідно до ст. 601–603 ЦК України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дана проблематика була об'єктом вивчення цілого ряду вітчизняних науковців та практиків. Так, на рівні теоретичного дослідження допустимість використання критерія безспірності зустрічних вимог при проведенні припинення зобов'язань шляхом зарахування та інші дотичні до цього питання аспекти правової природи зарахування зустрічних вимог вивчалися такими науковцями як д. ю. н. Олена Белянович [1], д. ю. н. Алевтина Бірюкова [2], к. ю. н. Лариса Жданкіна [3], к. ю. н. Олег Печений [4], к. ю. н. Павло Пригуза [5] та рядом інших.

На рівні судової практики слід можемо говорити про активне обговорення даної проблематики у цілому ряді постанов Верховного Суду, в першу чергу Касаційного господарського суду. Однак, з точки зору їх правової ієрархії, на особливу увагу заслуговує постанова об'єднаної палати КГС / ВС від 22.01.2021 у справі № 910/11116/19 [6], яка була присвячена уточненню окремих правових позицій судових колегій КГС / ВС, висловлених раніше.

Разом з тим, вимога до безспірності зустрічних вимог, які підлягають зарахуванню, залишається дискусійною темою, як на теоретичному, так і на практичному рівні, а тому потребує подальшого аналізу і обговорення.

Виклад основного матеріалу. Нормативно встановлені критерії допустимості та перешкоди у проведенні зарахування зустрічних вимог зазначені у ст. 601–603 ЦК України. Випадки недопустимості проведення зарахування можуть бути також передбачені у інших чинних законодавчих актах (наприклад, у п. 291.6 ст. 291 Податкового кодексу України, який забороняє проведення розрахунків шляхом взаємозаліку платникам 1-3 груп єдиного податку), а також можуть бути передбачені договором сторін.

Поміж критеріїв допустимості зарахування, визначених законом (ст. 601 ЦК України), ми бачимо:

- ✓ зустрічність зобов'язання, що означає, що по одному зобов'язанню, яке припиняється шляхом зарахування, особа є кредитором, а її контрагент – боржником, а по другому (т. з. «зустрічному») зобов'язанню, навпаки, - особа є боржником, а цей самий її контрагент – кредитором;
- ✓ однорідність зобов'язання, під якою мається на увазі однакова природа зобов'язань, що зараховуються. Наприклад, і це найбільш поширений варіант, якщо обидва зобов'язання мають грошовий характер. На відміну від зустрічності, яка загалом не викликає спорів і подвійних тлумачень, однорідність вимог вже сприймається не так однозначно. Скажімо, предметом дискусії може бути питання, чи можливе зарахування основної заборгованості в сплату неустойки, процентів, збитків або втрат від інфляції тощо.

- ✓ строк виконання вимог, що зараховуються – він має вже настати (але при цьому позовна давність не повинна бути пропущена) або підпадати під дію ч. 2 ст. 530 ЦК України (не встановлений сторонами строк або строк, визначений моментом пред'явлення вимоги кредитором).

Існування вищевказаних критеріїв має чітку правову логіку – неможливо зарахувати вимоги, якщо вони спрямовані лише до однієї сторони (немає що тоді власне зараховувати); технічно неможливо зарахувати вимоги, природа і структура яких не співпадає; зрештою, було б неправильним зараховувати вимоги, строк виконання яких не настав (чи не може настати невідкладно) або, навпаки, по яким сплив строк позовної давності, оскільки це порушувало б права боржника по такій вимозі.

Проте в юридичній науці, а головне – в судовій практиці наразі мейнстрімом вважається існування ще четвертого критерія допустимості зарахування зустрічних однорідних вимог, а саме: безспірність таких вимог, хоча і науковці, і судді відверто визнають, що подібний підхід законодавством не передбачений.

¹ Про що, зокрема, КГС / ВС відкрито зазначає у своїх постановах (прим. авт.)

Так, А. Бірюкова у своїй статті погоджується з рядом інших вчених у тому, що вимоги, які підлягають зарахуванню, мають відповідати критерію ясності і безспірності, що передбачає відсутність між сторонами спору щодо характеру зобов'язання, його змісту, умов виконання тощо. При цьому дослідниця визнає, що вказана ознака винесена за межі законодавчого формулювання зарахування [1; 5], а відтак вказує, що зарахування в односторонньому порядку з надісланням контрагенту відповідної заяви здебільшого переноситься у площину судового оскарження дійсності такого одностороннього правочину, що ставить під сумнів доцільність існування такої конструкції в цивільному законодавстві [1; 8-9]. Як наслідок, дослідниця пропонує радикальну зміну редакції ст. 601 ЦК України для відображення в ній критерія безспірності вимоги (у вигляді потреби у відсутності заперечень з боку іншої сторони взаємозаліку).

О. Печений, досліджуючи правові аспекти зарахування зустрічних вимог, вказує, що: *«існування такої умови зарахування, як безспірність вимог ... не тільки не поділяється всіма дослідниками, але й суперечить буквальному змісту ст. 601 ЦК ... Незважаючи на незгодженість цієї умови зарахування із буквальною змістом ст. 601 ЦК, повністю відмовлятися від цієї пропозиції не можна. ... Якщо друга сторона не погоджується з проведенням зарахування, спір підлягає вирішенню по суті з урахуванням усіх матеріалів і обставин справи»* [4; 46].

Аналогічну позицію (з посиланням на праці відомого українського вченого-цивіліста, д. ю. н. Є. Харитонова) займає і Л. Жданкіна, яка відзначає, що: *«Якщо одна сторона звернулася із заявою про зарахування, а інша – протиставить цій вимозі заперечення щодо характеру, терміну, розміру виконання тощо, то в такому випадку суперечка підлягає судовому розгляду і зарахування можливе лише за рішенням суду»* [3; 50].

Керівною правовою позицією касаційного суду, яка наразі застосовується у цьому питанні, є постанова об'єднаної палати КГС / ВС від 22.01.2021 у справі № 910/11116/19. Власним враженням автора від прочитання цього документу є те, що постанова, хоч і задекларувала своєю метою уточнення ряду правових позицій КГС / ВС, проте залишила забагато простору для подальших дискусій по даній проблемі. Так, постанова ОП КГС / ВС, яка заслуговує на детальне цитування, вказує, зокрема наступне:

«31. Умова щодо безспірності вимог, які зараховуються, а саме: відсутність спору щодо змісту, умов виконання та розміру зобов'язань, не передбачена чинним законодавством, зокрема ст. 203 ГК України, ст. 601 ЦК України, але впливає із тлумачення змісту визначених законом вимог і застосовується судами відповідно до усталеної правової позиції, викладеної у постановах КГС / ВС ...

40. Оскільки позивач у встановленому законом порядку не спростував належними і допустимими доказами того, що сума заборгованості кожної зі сторін за договором на дату вчинення одностороннього правочину із зарахування зустрічних однорідних вимог була іншою, ніж та, яка зазначена у заяві ..., не надав доказів часткового чи повного погашення цієї заборгованості, Верховний Суд вважає, що суд апеляційної інстанції дійшов обґрунтованого висновку про безспірність заборгованості.

41. Подібний підхід був застосований Великою Палатою Верховного Суду при визначенні безспірності заборгованості у справах щодо визнання виконавчого напису нотаріуса таким, що не підлягає виконанню. Так, у постанові від 15.01.2020 у справі №305/2082/14-ц Великою Палатою Верховного Суду зазначено, що вирішуючи питання щодо безспірності заборгованості, суд повинен перевірити доводи сторін у повному обсязі й установити та зазначити в рішенні чи існувала заборгованість узагалі, чи була заборгованість саме такого розміру, як зазначено у виконавчому написі, та чи не було невирішених по суті спорів щодо заборгованості або її розміру на час вчинення нотаріусом виконавчого напису. При цьому сам факт звернення кредитора до суду не є підставою для визнання заборгованості спірною, позаяк спірність заборгованості з урахуванням положень чинного законодавства визначається не за суб'єктивним ставленням кредитора чи боржника до неї. Наявність спору в суді за позовом кредитора до боржника про стягнення суми заборгованості ... не спростовує висновок про безспірність заборгованості цього боржника ...

47. Безспірність вимог, які зараховуються, а саме: відсутність між сторонами спору щодо змісту, умов виконання та розміру зобов'язань, є важливою умовою для зарахування вимог. Умова безспірності стосується саме вимог, які зараховуються, а не заяви про зарахування, яка є одностороннім правочином і не потребує згоди іншої сторони, якщо інше не встановлено законом або договором.

48. За дотримання умов, передбачених ст. 601 ЦК України, та відсутності заборон, передбачених ст. 602 ЦК України, незгода однієї сторони із зарахуванням зустрічних однорідних вимог, проведеним за заявою іншої сторони зобов'язання, не є достатньою підставою для визнання одностороннього правочину із зарахування недейсним.

49. Заява сторони щодо спірності вимог, які були погашені (припинені) зарахуванням, або щодо незгоди з проведеним зарахуванням з інших підстав, має бути аргументована, підтверджена доказами і перевіряється судом, який вирішує спір про визнання недейсним одностороннього правочину із зарахування зустрічних однорідних вимог.

50. Наявність на момент зарахування іншого спору (спорів) в суді за позовом кредитора до боржника про стягнення суми заборгованості за зобов'язанням не спростовує висновок про безспірність заборгованості цього боржника.

51. Наявність заперечень однієї сторони щодо зарахування не є перешкодою для зарахування зустрічних однорідних вимог за заявою іншої сторони, відмова цієї сторони від прийняття заяви про зарахування зустрічних однорідних вимог і проведення такого зарахування не має юридичного значення.»

Очевидно, що суд досить креативно підходить до оцінки ситуації. З одного боку, у п. 31 суд посилається на те, що умова щодо безспірності вимог, хоч і не передбачена законом, але за встановленою судовою практикою використовується для обґрунтування правомірності зарахування зустрічних вимог. З іншого боку, у п. 49 суд явно вказує на необхідність визнання оспорюваного одностороннього правочину щодо зарахування зустрічних вимог недейсним, якщо сторона, яка не згідна із зарахуванням, хоче юридично закріпити свою незгоду. Виходить, що навіть при спірності зустрічних вимог (однієї або всіх, що зараховуються) слід поважати ст. 204 ЦК України, яка встановлює презумпцію правомірності правочинів, і в такому разі допоки не буде судового рішення про визнання зарахування недейсним, жодні посилання на спірність зустрічних вимог не будуть мати правового значення, скажімо у спорі між сторонами щодо стягнення заборгованості (яку одна сторона вважає погашеною, а інша – існуючою)?

До речі, коментована постанова не дала і відповіді, яким повинен бути алгоритм дії кожної із сторін зарахування, якщо вимога не задовольняє критерію безспірності. Вище вже зазначалося, що ОП КГС / ВС побічно стверджує, що все ж доцільно ставити питання про недейсність відповідного одностороннього правочину про зарахування. Але це не єдиний запропонований варіант – так, О.Беляневич у своїй статті [1; 25-26] наводить правову позицію ОП КГС / ВС (постанова від 10.10.2019 у справі № 320/8618/15-ц), згідно якої, оскільки зарахування зустрічних вимог є підставою припинення зобов'язання: «виходячи із загальних засад цивільного законодавства, у разі невизнання кредитором права боржника на припинення зобов'язання повністю або частково, таке право підлягає захисту судом за позовом боржника шляхом припинення правовідношення повністю або частково на підставі п. 7 ч. 2 ст.16 ЦК України». Іншим варіантом може бути взагалі розгляд відповідних позовів сторін про стягнення заборгованості – в тій же статті О. Беляневич відзначається, що: «нормами ст. 16 ЦК України не передбачено такого способу захисту прав та інтересів судом як зарахування зустрічних вимог, адже безспірність вимог виключає існування спору» [1; 25], тому дослідниця пропонує просто передавати на розгляд суду позови про стягнення заборгованості (або окремі, або в рамках однієї справи, з використанням конструкції зустрічного позову), ймовірно маючи на увазі, що в рамках цих справ суд якраз і дасть оцінку наявності заборгованості, її реальному розміру і правовій природі, а отже зможе погодитися із зарахуванням зустрічних вимог або кваліфікувати його таким, що не відбулося, і на цій підставі стягнути або не стягнути ту чи іншу суму з відповідача. Ця позиція співзвучна і з позицією судді Господарського суду Закарпатської області П. Пригузи, який у своїй статті теж акцентує на необхідності співпраці сторін правовідношення: «Отже, дія кредитора-боржника по пред'явленню заяви про залік грошових вимог повинна мати зворотню дію (сприяння) з боку боржника-кредитора. У протилежному випадку – це спір про право, що може бути вирішений тільки судом.» [5].

Підсумовуючи ці позиції, слід зауважити, що вказівка на обов'язковість критерію безспірності вимог для їх зарахування можливо і має право на існування, однак прихильники цієї позиції і в теоретичній науці, і в судовій гілці влади не дають відповіді на одне питання: яким чином формування на рівні судової практики критерія безспірності вимоги, що зараховується, в умовах визнання науковцями і суддями відсутності такого критерія у цивільному законодавстві України відповідає принципу правової визначеності, що є важливим елементом верховенства права? Де в

цій ситуації ключові елементи правової визначеності: зрозумілість норм (закони мають бути чітко сформульовані, щоб громадяни могли передбачити наслідки своїх дій) та захист довіри до права (особа має право очікувати, що держава діятиме відповідно до встановлених норм) ? Де критерій «якості закону» як складова верховенства права і гарантія застосування судом найбільш сприятливого для особи тлумачення закону? Адже ми маємо ситуацію, коли особа відкриває Цивільний кодекс України, ознайомлюється зі змістом його ст. 601–603 і, діючи добросовісно, надсилає своєму боржнику-кредитору заяву про зарахування зустрічних, скажімо, грошових вимог, щиро вважаючи, що зробила все правильно і проявила розумну обачність. Через роки, з урахуванням строків позовної давності, ця особа з подивом дізнається, що її контрагент вимагає стягнення з неї боргу з урахуванням неустойки та платежів за ст. 625 ЦК України, а також недійсності зарахування з посиланням на оспорювання ним однієї із зарахованих вимог (тобто на її «небезспірність»), а отже, що в цій країні поведінка згідно з приписами ЦК України не дає особі можливості передбачати наслідки своїх юридичних дій і має результатом санкції за прострочку виконання зобов'язання, яке особа вважала давно припиненим.

Автор переконаний, що погляд з такої точки зору призводить до висновку, що довільний вихід судом за межі приписів цивільного законодавства, надмірне розширювальне тлумачення норм цивільного права при формулюванні правових позицій суду касаційної інстанції є нічим іншим, як порушенням права на справедливий суд і порушенням права на мирне володіння майном, якщо говорити про конвенційні права, передбачені Європейською конвенцією про захист прав людини та основоположних свобод (Рим, 1950 р.). Така поведінка касаційного суду також вступає у суперечність із ст. 3 (права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави), 6 (органи ... судової влади здійснюють свої повноваження у встановлених цією Конституцією межах і відповідно до законів України), 8 (в Україні визнається і діє принцип верховенства права), 19 (органи державної влади ... зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України), 57 (кожному гарантується право знати свої права і обов'язки), 92 (виключно законами України визначаються права і свободи людини, ... правовий режим власності, ... правові засади і гарантії підприємництва ...), 129 (суддя, здійснюючи правосуддя, ... керується верховенством права) Конституції України.

Верховний Суд може і повинен заповнювати правові прогалини шляхом гнучкого тлумачення норм права, використання аналогії закону і аналогії права, однак він все ж не повинен переходити межу, за якою вже є зміна правового поля, коригування волі народу, вираженої представницьким (законодавчим) органом, всупереч встановленій конституційній процедурі прийняття і зміни законів для регулювання цивільних правовідносин.

Висновки. В силу положень процесуального законодавства правові позиції Верховного Суду є обов'язковими для всіх судів України при вирішенні аналогічних справ. Відтак, чинна правова позиція ОП КГС / ВС, висловлена у постанові від 22.01.2021 у справі № 910/11116/19 і підтримана рядом представників юридичної науки, приписує звертати увагу на т. з. «безспірність» вимог, що зараховуються, хоча і визнає, що законом це не передбачено. При цьому безспірність розуміється вузько, як спір щодо характеру, умов та розміру вимоги, що зараховується. Отже, сама по собі незгода кредитора з проведенням зарахування зустрічних вимог чи заявлення ним позову про стягнення заборгованості не свідчать про відсутність такої безспірності. Водночас, чинна правова позиція не дає чіткого алгоритму, що потрібно робити у випадку виникнення сумнівів у безспірності вимоги, що зараховується – просто ігнорувати факт зарахування і доводити обґрунтованість своєї незгоди вже в рамках справи про стягнення боргу, чи ініціативно ставити питання про визнання одностороннього правочину недійсним (спосіб захисту для кредитора) або про припинення правовідношення у зв'язку з проведенням зарахування (спосіб захисту для боржника). Окремі дослідники вважають, що вирішення даної проблеми потребує внесення змін до ст. 601 ЦК України щодо вказівки у ній критерію безспірності вимог для можливості їх зарахування, тоді як автор вважає за доцільне для забезпечення стабільності цивільного обігу не змінювати ст. 601 ЦК України, взагалі не вводити критерій безспірності вимог для цілей припинення зобов'язання зарахуванням, використовувати для випадків зловживання боржника зарахуванням традиційний юридичний інструментарій у вигляді позову про недійсність відповідного одностороннього правочину (в рамках якого обґрунтованість вимог може і повинна бути перевірена), а до отримання відповідного рішення суду поважати приписи ст. 204 ЦК України про презумпцію правомірності правочинів.

При цьому автор вважає за доцільне звернути увагу на неприпустимість виходу Верховного Суду за окреслені законодавцем рамки регулювання цивільних правовідносин, оскільки це буде значити вже не заповнення судом правових прогалин, а ініціативне коригування ним нормативного поля всупереч волі законодавця, що порушує і конституційні, і конвенційні (ЄКПЛ) приписи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Беляневич О. Припинення зобов'язання зарахуванням. *Збірник наукових праць «Приватне право і підприємництво»*. 2024. Випуск 24. Частина 2. С. 20–27.
2. Бірюкова А. Умови зарахування зустрічних однорідних вимог. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. №10/2019. С. 4–10.
3. Жданкіна Л. Припинення цивільних зобов'язань шляхом зарахування зустрічних однорідних вимог: дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.03. Тернопіль, 2018. 247 с.
4. Печений О. Зарахування в системі підстав припинення зобов'язання: практичні аспекти. *Вісник Національної асоціації адвокатів України*. 2025. № 6 (112). С. 42–50.
5. Пригуза П. Деякі проблеми практики застосування заліку взаємних однорідних вимог. *Юридичний вісник України*. 2008. № 15.
6. Постанова об'єднаної палати КГС / ВС від 22.01.2021 у справі № 910/11116/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94489762>.
7. Постанова об'єднаної палати КЦС / ВС від 10.10.2019 у справі № 320/8618/15-ц. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/85110992>.